

Оксана Силка (м. Київ)

доктор історичних наук, доцент,
член Національної спілки краєзнавців України,
член Наукового товариства істориків-аграрників
E-mail: omedalieva@ukr.net

Лариса Синявська (м. Черкаси)

доктор історичних наук, професор
кафедри історії України
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
E-mail: syniavska_larysa@ukr.net

Село з унікальною назвою Деньги: дослідження про сільський історичний та соціокультурний комунікаційний простір

Рец. на книгу: Голиш Г.М., Воропай А.Ю., Лисиця Л.Г. *Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події: історико-краєзнавчий нарис / ред. Г.М. Голиш. Черкаси: Вертикаль, 2022. 328 с. : іл., фото; Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: поіменні таблиці й спогади: книга-додаток / авт.-упоряд.: Г.М. Голиш, А.Ю. Воропай, Л.Г. Лисиця. Черкаси: Вертикаль, 2022. 108 с.*

У книзі висвітлюється майже 400-літня історія села Деньги, що на Черкащині. На основі архівних матеріалів, оприлюднених документів, стародруків, синхронної періодики, речових артефактів, спогадів та усних джерел автори, у хронологічній послідовності, відтворили основні етапи розвитку села, які корелюються з сучасними методами та принципами дослідження історії українських земель та етапів української державності. Зокрема, зроблено науковий наголос на місцевих археологічних культурах, періодах господарського освоєння краю, формування козацтва, боротьби за державність із XVII до XXI ст. та сільського повсякдення. Актуалізуються історичні сюжети участі деньгівчан у подіях національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., показано суспільно-політичну палітру реакцій селян на події першої третини XX ст., наголошено на трагічних сторінках сільської історії у період СРСР: розкуркулення, примусова колективізація, Голодомори, репресії, людські та економічні втрати в період Другої світової війни тощо. Разом із тим, на сторінках книги знайшлося місце й

історії повсякденності – сільського господарства та тваринництва, сільської самодіяльності та спорту, побутовій обрядовості тощо.

Варто наголосити на тому факті, що назва населеного пункту «Деньги» (наголос на другому складі) не зустрічається у топоніміці а ні імперського часу, а ні в СРСР, а ні в сучасній Україні – тож маємо таку єдину та унікальну назву.

Авторами рецензованого видання є директор наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доцент Г.М. Голиш (керівник авторського колективу і редактор), краєзнавець А.Ю. Воропай та доцентка кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Л.Г. Лисиця

Початки заселення території сучасного села та виникнення поселення автори рецензованого видання відносять до першої третини XVII ст., коли «посилення визиску місцевої людності ... призвело до збільшення кількості втікачів від панської сваволі, які оселялися в малодоступних місцях» (с. 92).

Поряд із висвітленням найважливіших подій минувшини й сучасності села Деньги велику, якщо не першочергову, увагу звернено на людину, як головного суб'єкта історичного процесу. Авторам вдалося на тлі історичних процесів органічно показати долі місцевих селян, частині з яких вдалося досягти визнання на державному рівні. Це, зокрема, Василь Демченко – професор Університету св. Володимира, Яків Демченко – «збирач фольклорних перлів», Сергій Шелухін – «будівничий української держави революційної доби», Андрій Шевченко – доктор сільськогосподарських наук, Іван Черінко – «фундатор туркменського образотворчого мистецтва новітньої доби», Андрій Гончар – народний артист України та інші.

Історія села – це історія щоденної кропіткої роботи людей. День за днем, рік за роком розвивалося село завдяки сотням невідомим для сучасності селян. Саме у цьому контексті рецензоване дослідження набуває особливої актуальності. Його автори зробили спробу повернути до краєзнавчого історіографічного простору імена простих сільських трудівників, починаючи з середини ХІХ ст. (зі с. 59 і далі). У книзі, з початку ХХ ст., персоніфікована історія деньгівчан підкріплена фотографічним матеріалом, що, безумовно, покращує сприйняття текстового матеріалу і дає уявлення про матеріальну і духовну культуру селян відповідного періоду (зі с. 71 і далі).

Цілком поділяємо лейтмотив дослідження, який визначив колектив авторів, а саме: «Своїм буттям в історичному часі село віддзеркалило найтипівіші риси української історії, і поряд із цим витворило воістину неповторну палітру об'єктивної реальності» (с. 5). Відзначимо, що рецензований історико-краєзнавчий нарис у своїй основі ґрунтується на матеріалах Центрального державного історичного архіву (м. Київ), державних архівів Полтавської та Черкаської областей, архіву місцевого господарства та сільської громади, газетного фонду та колекції стародруків Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського (м. Київ), фондів Черкаського обласного й Золотоніського краєзнавчих музеїв. Складовою дослідження є опрацювання спогадів учасників подій, результатів інтерв'ювання та опитувань деньгівчан.

До рецензованої роботи входить дві книги. Перша книга складається з передмови, п'яти великих розділів із 28 підрозділами, післямови,

списку використаних джерел та літератури й додатків.

У першому розділі «Село моє, у світі ти єдине» (с. 9–37) подано загальну характеристику географічному розташуванню села, геологічній будові його ґрунтів, покладам корисних копалин, клімату, вказано на особливості рель'єфа, який і визначив унікальні місцеві мікротопоніми. У книзі вперше серед краєзнавчої історіографії Черкащини зібрано воедино майже 80 деньгівських назв сільських кутків та урочищ та 10 курганів й історичних могил (с. 25–37).

У другому розділі «Мандруємо у минувшину» (с. 39–201) здійснено характеристику історичних, політичних, економіко-господарських та культурно-соціальних особливостей у розвитку села Деньги впритул до ХХІ ст. Цей розділ є основним «книгобудівельним» елементом дослідження. Саме його зміст відповідає на питання сучасних деньгівчан «Хто ми?», «Звідки наше коріння?», «Ким були наші предки?». Сильною стороною книги є матеріали з сімейних генеалогічних досліджень – автори видання особисто спілкувалися з усіма можливими нащадками тих деньгівчан, про яких йдеться. Авторський колектив провів велику пошукову роботу, щоби кожен мешканець села, який залишив свій історичний слід, не був забутий. Одним із таких прикладів є з'ясування долі Івана Михайловича Савченка, який у період 1930-х рр. змушений був, у прямому сенсі слова, тікати з рідної землі до Казахстану. І вже там, потрапивши в лещата тоталітарної системи, отримав розстрільний вирок, який був замінений 10 роками сталінських таборів. Ці обставини життя одного із сотень деньгівчан у книзі відтворені у кількох рядках (с. 104), але за ними стоять: і спілкування з нащадками І. Савченка, і дослідження їхнього сімейного архіву, і співпраця з колегою-істориком, якій вдалося віднайти кримінальну справу в Алма-Аті й отримати її копію. А скільки таких імен і життєвих історій у рецензованому дослідженні!

Цей розділ, так само як і все видання, насичене чисельним ілюстративним матеріалом – картами, фотографіями з музейних та приватних колекцій, фотографіями образотворчого мистецтва; подані уривки з історичних опублікованих джерел, зміст яких додатково підсилює історичні та героїчні будні деньгівчан.

Третій розділ «Деньгівське сьогодні» (с. 203–221) містить матеріал про сучасну

демографічну ситуацію, особливості господарської діяльності, про системи освіти, культури та охорони здоров'я. Окремий наголос зроблено на специфічних обставинах у житті села, як і в цілому в Україні, починаючи з 2014 р. – року початку військової агресії Російської Федерації проти України.

Четвертий розділ «Повпреди рідного села» (с. 223–255) – це «енциклопедія деньгівчан», людські життєписи тих, хто продовжив розвивати село і долучився до безпосереднього автострава «сільської» історії останнього півстоліття. У дослідженні зібрана інформація про 64 таких репрезентаторів Деньгів.

П'ятий розділ «Життєписи найзнаменитіших деньгівчан» (с. 257–283) присвячений тим, чий імена знані не лише на Черкащині, але й в Україні та світі.

У «Післямові» (с. 284) автори оглядово звертають увагу на специфіку сучасних селянознавчих досліджень. Відзначається, що в межах одного наукового проєкту «неможливо досягнути неосяжне, адже сільський світ, навіть у межах одного поселення, є множинним і багатоліким».

Завершується видання «Додатками» (с. 302–307), які містять опис герба, прапора села Деньги, опис почесного нагрудного знака «Почесний громадянин села Деньги», текст та ноти «Гімна села Деньги», а також «Хронологічну таблицю основних подій історії села».

Друга книга краєзнавчого дослідження – це своєрідний довідник, який глибше розкриває зміст окремих частин першої книги. Серед матеріалів відзначимо: «Реєстр Деньгівської козацької сотні», «Учасники Першої та Другої світової війн», «Жертви Голодоморів», «Спогади деньгівчан» тощо. Матеріали цього тому є окремим джерельним матеріалом, який може слугувати при написанні узагальнюючих праць з історії Золотоніщини, Черкащини та України. Автори рецензованої історико-краєзнавчої ро-

боти зазначають, що плекають надію на послідовників, які «продовжать справу поглиблення й розширення досліджень історії нашого рідного села» (с. 284).

Разом із тим, до рецензованого видання маємо кілька зауваг, які у жодному разі не погіршують науковий рівень дослідження, а слугують, скоріше, напрямками для подальших наукових розробок. По-перше, вважаємо, що до досліджень такого рівня, окрім висвітлення історико-політичних, соціально-культурних та інших аспектів, варто долучати і «лінгвістичну історію». Наскільки нам відомо, частина мешканців села та їхні нащадки і нині називають себе не «деньгівчани», а «денезькі». Чому? По-друге – варто на папері записати і зберегти місцеві легенди, перекази, вірування, які пов'язані з суспільно-історичними подіями. Наприклад, наскільки нам відомо, після того як у селі «перепрофільовували» Свято-Михайлівську церкву, її цеглу частина селян брала до своїх господарств, а у сільській громаді виник міф-прокльон, що усі ті, «хто покрав цеглу, будуть покарані Богом». І по третє, усі групові фото, які представлені у дослідженні, є унікальними і, можливо, представлені в одиничних примірниках. Вважаємо, що для літопису села варто мати ідентифікацію осіб, які представлені на фото – вихованців дитячого садочка, учнів та вчителів школи, членів творчих колективів, військових та інших. Пройде час і вже наступним поколінням дослідників набагато складніше буде ідентифікувати на таких неперсоніфікованих фото деньгівчан.

У підсумку, не зважаючи на рекомендації, ми переконані, що книга «Село Деньги в українській історії» авторства Г.М. Голиш, А.Ю. Воропай та Л.Г. Лисиця (Черкаси, 2022) є важливим внеском у розвиток краєзнавчих досліджень в цілому та Черкащини зокрема. Вона варта зайняти своє місце у загальному історичному літописі України.